

6. Корж В. Окремі проблеми розслідування злочинів про торгівлю жінка – ми, вчинених організованими транснаціональними групами // Право України. – 2001. – № 4.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року // За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавранюка. – К.: Каннон А.С.К., 2002.
9. Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 410 від 07.03.2007 року) // <http://www.rada.gov.ua>.
10. Закон про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок: Прийнятий 5 черв. 2003 р. № 946 // Уряд. кур'єр. – 2003. – 9 лип. – № 25. – С. 8.
11. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до Положень Протоколу 11- <http://helsinki.org.ua/index>.

**Піддубна Д.С., КНЦ ОНЮА**

## **ДЖЕРЕЛА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ XXI СТОЛІТТЯ: ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

*В научной статье представляется внимание мировому развитию, обусловленному процессом в научной, технической, биологической и иных сферах деятельности человека. На ряду с этим осуществляется большое влияние, отрицательное, на экологическое состояние окружающей природной среды. К критической границе в своем масштабе подошли источники нарушения безопасности XXI века: промышленные и бытовые отходы, питьевые водоресурсы, Чернобыльская катастрофа и совершенно новый, еще до конца не изучен и не исследован – генномодифицированные организмы. Поэтому, если говорить о отходах и водных ресурсах, то на Украине необходимо создавать и контролировать механизмы выполнения нормативно-правовых актов в данной отрасли, а также желательно их упростить и привести к единой форм, поскольку они принимались на разных уровнях, и соответственно имеют различную юридическую силу, что усложняет их применение на практике. Относительно же правовой базы в сфере ГМО, то его урегулирование должно осуществляться с учетом достижения результатов и последствий исследований зарубежных стран. На сегодняшний день оптимальным вариантом для Украины являлся бы или мораторий на ГМО или жесткий контроль, осуществляемый на позициях, перечисленных в данной научной статье.*

*In this scientific article the attention is represented to the world development caused by process in scientific, technical, biological and other fields of activity of the person. On a number with it the great influence, on an ecological condition of a surrounding environment is carried out. Sources of infringement of safety XXI of a century have approached to practical border in the scale: an industrial and household waste, drinking water resources, Chernobyl accident and absolutely new, still up to the end it is not studied and it is not investigated –genetically modified organisms. So why if to speak about waste and water resources in Ukraine it is necessary to create and supervise mechanisms of performance of regulatory legal acts in the given branch, and also it is desirable to simplify and lead them to the uniform form as they were accepted at different levels, and accordingly have a various validity that complicates their application in practice.*

*Rather legal base in sphere of GMO its settlement should be carried out taking into account achievement of results and consequences of researches of foreign countries. Nowadays, an optimum variant for Ukraine would be either the moratorium on GMO or the rigid control which is carried out on positions, listed in the given scientific article.*

В умовах сучасного розвитку зіштовхуємось з тим, що кожний вид діяльності в тій чи іншій мірі завдає все більш значного впливу на навколишнє природне середовище. Тим самим, це ставе під загрозу питання щодо екологічної безпеки, адже таким впливом: (1) порушуються процеси обміну природи, (2) підвищується рівень небезпеки викликаній антропогенним впливом на життєдіяльність суспільства і людини зокрема, на її здоров'я, (3) спостерігаються негативні наслідки в генофонді, (4) а головне, навіть не локального, місцевого чи державного, а глобального (міжнародного) значення – загроза виникнення генетичних змін живих організмів. Привертає увагу й той факт, що Європейський Союз визнав руйнування біосфери, генофонда, біологічного різноманіття одним із найбільш актуальних комплексних проблем, визначаючих екологічну ситуацію в ХХІ столітті [7, с. 297]. Отже, ситуація в сфері екологічної безпеки привертає ще більшу увагу, оскільки наслідки порушення екосистеми певними чинниками не є досконало вивченими. Відсутність науково обґрунтованих даних стосовно можливої небезпеки для біорізноманіття, здоров'я людини, наступних поколінь зумовлює тісний зв'язок як з науковою, так і з практичною сторонами. Адже, виділяємо саме такі чинники, що порушують екологічну безпеку ХХІ століття: 1) відходи (тверді побутові та промислові); 2) водні ресурси; 3) радіаційне забруднення (Чорнобильська катастрофа); 4) генномодифіковані організми (ГМО).

Теоретичним підґрунтям для наукових досліджень даних питань слугують праці як вчених-правознавців: В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, А.П. Гетьмана, Ю.С. Шемшученка, М.В. Шульги, В.Л. Бредіхіної, С.М. Кравченка, І. Тустановської, І.І. Каракаша, Н.С. Гавриш, так і науковців інших спеціальностей: В.А. Сташука, А.В. Яцика, О. Кашуби, М. Хвесика, К. Ситника, В. Тимчука. Це далеко не повний перелік осіб, що займаються дослідженням, розробкою та врегулюванням перелічених вище чинників та поклали початок вирішення основних – цільових комплексних дій у сфері збереження і відновлення екологічної безпеки.

Дана наукова стаття присвячена розгляду чотирьох джерел, що істотно впливають на екологічну безпеку ХХІ століття та відповідних нормативно-правових актів, оскільки достатня їхня кількість по трьох перших чинниках не вирішила проблеми, тому необхідно говорити про механізми втілення і забезпечення виконання НПА на практиці. Стосовно ж ГМО – взагалі не досліджений чинник стосовно наслідків, які вже проявляються переважно у негативному впливі, достатньо довгий період відсутність належної нормативно-правової бази, що регулювала б дане питання.

Враховуючи перелічене, для розкриття зазначеної теми ставились наступні завдання: 1) обґрунтування чинників, що порушують екобезпеку виходячи з принципу науковості; 2) врахування практичних ситуацій у даній сфері; 3) дослідження норм міжнародного права стосовно перелічених питань; 4) врахування дослідів здійснених вітчизняними та зарубіжними вченими у лабораторних та відкритих умовах; 5) аналіз норм права у національній правовій системі з регулювання екобезпеки; 6) виходячи

з практичного досвіду висловлення певних рекомендацій (принципів) з вирішення і забезпечення збереження екобезпеки, біологічного різноманіття, генофонду.

Звертаючись до того, що ж являється забруднювачем навколишнього природного середовища в XXI столітті і має найбільш суттєвий вплив та необхідність у захисті не тільки самої природи від різних видів діяльності людини, але і людини від забрудненого довкілля:

1 – ситуація, що склалася на теренах України з відходами: як твердими побутовими, так і промисловими. Якщо ситуація з останніми існувала і раніше, то значних обертів існування набирає проблема з побутовими, кількість яких стрімко зростає, цим самим створюється необхідність у достатньо великій площі земельних ділянок. Вже зараз полігони, терикони, звалища займають в Україні 165 тис. га, а загальна кількість накопичених відходів, лише за приблизними підрахунками, становить близько 30 мільярдів тонн [8, с. 9]. Більшість з них не відповідають нормам екобезпеки і є джерелом інтенсивного забруднення землі, повітря, підземних вод. Офіційно ж в Україні побутові відходи захоронюються на території 4500 сміттєзвалищ і полігонів, потужність багатьох з яких вже вичерпана: 242 з них недіючі, 248 перевантажені, а понад 1100 не відповідають нормам безпеки [3, с. 11]. Ще однією проблемою в сфері побутових відходів є зростання несанкціонованих сміттєзвалищ. Щороку їх утворюється 16 тисяч [8, с. 19]. Як бачимо, ситуація потребує нагального вирішення через ряд ключових позицій: зменшення площ земельних ділянок для смітників; переробка побутових відходів, які можуть бути вторинною сировиною; чітка програма їхньої утилізації та ін. Адже, як зазнача І. І. Каракаш: «Если человечество не научится подобающим образом обращаться со своими отходами, оно погубит себя в среде собственных отходов» [6, с. 194].

2 – захист водних ресурсів, оскільки стосується не тільки України, як держави, а всієї планети, адже за останній час значно зменшується кількість якісних водних ресурсів. У зв'язку з такою тенденцією вважається, що половина населення світу, в найближчому періоді, відчуватиме нестачу питної води. Вже зараз 80 країн, де зосереджено 40% жителів землі, відчувають серйозний дефіцит у ній [9, с. 7]. Серед країн Європи чи не найменш забезпечена власними водними ресурсами є Україна. Європейська Економічна Комісія ООН стверджує, що держава, водні ресурси якої не перевищують 1,7 тис. м<sup>3</sup> на одну людину, вважається водо незабезпеченою (в Україні припадає до 1 тис. м<sup>3</sup> на 1 людину) [9, с. 7]. Складність даної ситуації обумовлюється скиданням забруднених стічних вод у водні об'єкти, зношеністю очисних споруд та застарілими технологіями. Це є підтвердженням, що екологічний стан водойм, які є джерелами питного водопостачання наближається до критичного.

Отже, коротко характеризуючи два джерела порушення екобезпеки доходим висновку, що людина сама повинна слідкувати і зменшувати негативні наслідки своєї діяльності (з урахуванням того, що проблемні питання стосуються глобального значення). Врегулювання даних проблем обумовлені в наступних нормативно-правових актах: Конституцією України встановлено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю» (ст. 3) [1, с. 3], відповідно до ст. 50 «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [1, с. 13], а ст. 66 обумовлює, що «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки» [1, с. 16]; Закони України «Про житлово-комунальні послуги», «Про відходи», «Про благоустрій населених пунктів», «Про місцеве самоврядування в Україні»; положення Кіотського протоколу – цими актами регулюються позиції стосовно сміттєзвалищ. Захист водних ресурсів регулюється Конституцією України, Водним кодексом України, Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про питну воду та питне водопостачання», Міжгалузевою комплексною програмою «Здоров'я нації на 2002–2011 роки», затверджену Постановою Кабінету Міністрів України. Здавалося, що питання стосовно захисту екологічної безпеки від двох цих чинників регламентовано Основним Законом держави, іншими нормативно-правовими актами і не яких проблем стосовно цієї теми не повинно виникати. Але охорона та збереження навколишнього природного середовища на сьогоднішній день, являється однією із найгостріших ситуацій, що приводить до висновку про необхідність комплексно і ефективно виконувати, а не тільки декларувати нормативно-правові акти. Ще однією причиною неналежного виконання закладених засад є велика кількість регулюючих норм, що стосуються певних галузей діяльності та які мають різну юридичну силу, в залежності від рівня прийняття.

3 – Чорнобильська катастрофа, яка має планетарне значення і є порушником будь-яких екологічних норм. Згідно ст. 16 Основного Закону держави: «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [1, с. 5]. Проблема збереження генофонду знаходиться на значно-високому рівні і повинна забезпечуватись належною увагою стосовно її виконання.

4 – генномодифіковані організми. «Генофонд – сукупність всіх видів живих організмів в природному середовищі з їх природними властивостями і успадкованими задатками» [5, с. 338]. Саме в цьому визначені і закладені основні, незмінні властивості, які надані природою, мають пристосований характер та передаються шляхом спадкування. В ХХІ столітті гостро постала нагальна проблема збереження цього генофонду, адже людина почала застосовувати у своїх дослідженнях ГМО, які датою свого основного зародження мають 80-ті роки ХХ століття у спеціальних закритих системах (біоферментерах), а на сьогодні вже вивільнені у вільний обіг навколишнього природного середовища. У сучасності зіштовхуємось з достатньо різними позиціями стосовно впливу ГМО: позитивного чи негативного. Ось чому дослідження цього актуального питання на національному рівні повинне відбуватись з урахуванням досвіду, напрацювань, досліджень міжнародного рівня, адже «130 країн світу відмовились від генномодифікованої продукції» [11, с. 11]. Необхідно зазначити, що механізм створення ГМО, на сьогоднішній день з розвитком сучасних технологій є достатньо простим: в ДНК експерименталь-

ної клітини вбудовують чужорідний генетичний матеріал з заздалегідь заданими властивостями. Однак такими діями людина може пересадити ген або взагалі його пошкодити, що як наслідок призведе до його повної перебудови чи вимкнення. Також такими експериментами можливо ввести ті гени, які були приспані самою природою. Як наслідок, немає ніякої абсолютної впевненості в тому, що буде виведена та клітина (організм), з такими властивостями, що закладалися спочатку. Тому поява гігантських бур'янів, на боротьбу з якими прийдеться кидати усі сили чи рослин, що нагадуватимуть, лише за формою відомі сільськогосподарські культури, стає реальною можливістю. Вирішувати це питання необхідно зараз, інакше потім уже неможливо буде подолати наслідки. Потрібно пам'ятати: неможливо повернути біологічний час-життя назад, тим паче, життя організмів яких досі не було і їхні наслідки передбачити заздалегідь неможливо. А однією із характерних рис ГМО – неможливість їхньої ізоляції, оскільки неможливо видалити гени з природного обігу, що розмножуються за законами природи.

Доцільно звернути увагу на ситуацію з ГМО не тільки як на ситуацію планетарного масштабу, а й як комплексного чинника, що порушує права людини-громадянина, що передбачені в різній нормативно-правовій базі України: (1) Основний Закон держави передбачає, що людина, її життя і здоров'я визнається найвищою соціальною цінністю, кожен має право на безпечне довкілля (Див. ст.ст. 3, 50 Конституції України); (2) Цивільний кодекс України регламентує особисті немайнові права фізичної особи на життя, на охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля (Див. ч. 1 ст. 270 ЦКУ); (3) торкнулося це питання і такої галузі як інформаційне право, адже врегульовано і ч. 2 ст. 50 Конституції України: «кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» і ч. 1 ст. 293 ЦКУ «фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення». Закон України «Про захист прав споживачів», а саме пп. 5 п. 1 ч. 1 ст. 15 зазначається, що інформація про продукцію повинна містити позначку про наявність у її складі генетичномодифікованих компонентів; (4) ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Це далеко не повний перелік нормативно-правової бази, яку зачепає дане питання.

Враховуючи вище перераховане, робимо висновок, що забезпечення безпечного і придатного для проживання навколишнього природного середовища, а також право на безпеку для здоров'я людини є найвищим пріоритетом який повинен забезпечуватись програмними діями держави. Адже «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської ка-

тастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» (ст. 16 Конституції України). Крім того на державу покладено здійснення функцій як зовнішніх, так і внутрішніх. Однієї з них є екологічна: як внутрішня – вона передбачає «гарантування екологічної безпеки і підтримка екологічної рівноваги на території держави; збереження генофонду народу» [12, с. 77], як зовнішня – «підтримка екологічного виживання на планеті» [12, с. 78]. На сьогоднішній день на теренах України склалась така ситуація, яка відображає існування в суспільстві чималого розриву між нормами права (конституційними перш за все) і станом відповідальності держави перед людиною за свою діяльність. Відображенням цього є ситуація з ГМО, вирішення якої необхідно здійснювати саме зараз, інакше потім уже неможливо буде подолати наслідки, які заключаються в комплексному впливі на: здоров'я людини, навколишнє природне середовище, існування біологічного різноманіття, виробничу сільськогосподарську систему.

Необхідно зауважити, які ж країни масово займаються вирощуванням і використанням таких продуктів: «Китай, Індія, Японія, країни Латинської Америки, США» [11, с. 11] «Канада, Аргентина, Бразилія» [10, с. 6]. Досить розвинуті країни з високим коефіцієнтом чисельності застосовують це досягнення і однією із причин є твердження, що людство можна забезпечити продуктами харчування тільки за допомогою трансгенізації. Але ж необхідно пам'ятати і про наслідки, які досі не встановлені, але існування яких є далеко не міфом. Стосовно ж України, в якій на протязі останніх років смертність перебільшувала народженість, громадяни нашої держави можуть бути забезпечені в повному обсязі продуктами харчування без підверження невідомому впливу та його наслідкам. Тим самим це дасть змогу зменшити трансгенізацію навколишнього природного середовища, оскільки доведено, що «трансгенний пилок потрапляючи на звичайну культуру, запилює її перетворюючи на трансгенну» [10, с. 6].

Отже, враховуючи ці та інші дослідження у цій сфері гостро постає питання стосовно вирішення цієї дилеми. Звертаючись до історичних фактів, необхідно надати належну увагу тому, що «в 2000 році 828 вчених з 24 країн оприлюднили відкритий лист до керівників держав, в якому вимагали ввести мараторій на розповсюдження ГМО» [10, с. 6]. У даному зверненні були відображені всі небезпеки пов'язані з ним.

Нормативно-правова база України з даного питання довгий час регулювалася лише Тимчасовим порядком ввезення, державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин, затверджених постановою КМУ в 1998 році. Певні моменти викладались у Законах «Про захист прав споживачів» і «Про безпеку та якість харчових продуктів та продовольчої сировини». Стосовно питання маркування такої продукції то 1 серпня 2007 року прийнято Постанову КМУ № 985 «Питання обігу харчових продуктів, що містять генетичномодифіковані організми», а в листопаді того ж року скасовано. Звертаючись до нормативно-правової бази з цього питання, на сьогодні воно регулюється Указами Президента України, зокрема Указ «Про Комісію з безпеки та біологічного захисту при Раді національної безпеки і оборони України» від 10 червня 2009 р. № 423/2009 в якому передбачаються



основні завдання Комісії, серед них: «здійснення аналізу існуючих та можливих загроз біологічного походження національній безпеці України; розроблення і внесення РНБО України пропозицій щодо: визначення національних інтересів України у сфері біобезпеки та біологічного захисту». Заслужують уваги і Постанови КМУ: Постанова від 2 квітня 2009 р. № 308 Про затвердження Порядку видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) генетично модифікованих організмів у відкритій системі, а саме додаток 2 – Вимоги до проведення оцінки ризику впливу ГМО на навколишнє природне середовище, в якому йде мова про: «потенційно шкідливий вплив ГМО, який має змінний характер і може бути таким, як: захворювання людини, тварини і рослин, у тому числі алергічного чи токсичного походження; вплив на динаміку популяцій видів у середовищі, в яке вивільняється ГМО...». Відповідно питання: захист споживача, регулюється згідно Законів «Про захист прав споживачів» (ст. 15) та «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО» (ст. 7), Постановою від 13 травня 2009 р. № 468 Про затвердження Порядку етикування харчових продуктів, які містять ГМО або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг, в якій необхідно звернути увагу на той факт, що з 1 липня 2009 р. харчовий продукт, який повністю або окремі його складники містять ГМО, вміст яких становить понад 0,1% підлягає обов'язковому маркуванню, але згідно Постанови від 1 липня 2009 р. № 661 «Про внесення змін до Постанови від 13 травня 2009 р.» № 468 обов'язковому маркуванню підлягає харчовий продукт, який містить ГМО обсягом понад 0,9 %. Відповідне маркування повинен проводити виробник (постачальник) такої продукції, але ж, «в Україні діє лише 5 лабораторій, які мають можливість виявляти ГМО» [11, с. 11]. Тому, виникають певні сумніви стосовно правдивості такої інформації на продукції споживання.

Згідно п. 6 ст. 92 Конституції України: «виключно законами України визначаються основи... екологічної безпеки». В нашій державі це Закон «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетичномодифікованих організмів». Але в ньому не було і не є врегульовано питання стосовно порядку маркування (яке прийняте тільки 1 липня 2009 р. відповідною Постановою КМУ), також в Законі чітко не визначено позиції стосовно: ввезення на територію України продуктів, які містять ГМО; не вирощування та не виготовлення їх на теренах української держави, а йде мова про пильне стеження за належним маркуванням, стосовно: купувати їх чи ні – вирішує споживач. Але цікава річ, що може вибрати покупець не маючи жодних знань про ГМО, про наслідки їх впливу на здоров'я, на репродуктивну функцію, що проявляються лише в другому-третьому поколінні, про їхнє вивільнення в природний обіг і порушення біологічного циклу та інше. Ще один Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО»» від 19 березня 2009 р. № 1158-VI, згідно якого вносяться певні зміни, з урахуванням ситуації з ГМО до наступних законів: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну

експертизу», «Про рослинний світ», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про тваринний світ». Але ж знову, відповіді на ключове питання: потрібні ГМО в Україні чи ні та забезпечення досліджень в сфері невстановлених ще наслідків, але існування яких є реальністю, не передбачається в жодному із перелічених нормативно-правових актах.

Резюмуючи перераховане, приходимо до висновку, що найглобальнішою є проблема охорони довкілля, оскільки зміни які можуть відбутися в ньому призведуть до дисбалансу екологічної системи, відновлення якої потім, вже буде неможливим. Так, дехто буде не згоден з тим, що охорона довкілля являється першочерговою проблемною ситуацією, а виступатиме за питання стосовно демографії, голоду (забезпечення споживчою продукцією) чи побудови в країні державного ладу, але всі повинні пам'ятати, що людина може існувати і вирішувати питання стосовно тих чи інших ситуацій, лише проживаючи в придатному, нічим не загрожуючому навколишньому природному середовищі споживаючи якісну продукцію. Тому в Україні постає необхідність вирішення питань з: імпортованою продукцією, що містить ГМ-компоненти (ввозити лише з країн вільних від ГМО); заборони використання ГМО у дитячому харчуванні; розвитку власного натурального сільськогосподарського виробництва, що дасть можливість спочатку зменшити вплив, а в майбутньому захистити довкілля від вивільнення ГМО та завойовувати європейські ринки збуту постачаючи органічну продукцію і тим самим забезпечити розвиток економіки країни, яка буде підкріплена виробництвом.

Подальші наукові пошуки у вирішенні ситуації з ГМО повинні заключатись у наступному: (1) врахування, що наслідки вживання ГМО проявляється лише через сотні років, можливо доцільніше було б ввести мораторій (або жорсткі обмеження) на їх використання, а тим часом створити лабораторії, де необхідно дослідити вплив через проміжок часу як на людину, так і довкілля, а не тільки виявляти містить продукт ГМО чи ні. Академік НАНУ Кость Ситник говорить: «з одного боку – я одночасно за прогрес, за те, щоб наукові розробки тривали, але з другого боку, я і чимало інших вчених біологів за те, аби наука не створювала так би мовити атомних бомб у мирному житті, зокрема і в біології – щоб ми не виводили сорти, шкідливі для людей» [4, с. 5]; (2) подальшого узаконення ситуації з ГМ-компонентами з урахуванням недослідженості і спираючись на результати країн, що містять міжнародний рівень. Адже «захист прав людини на внутрішньодержавному рівні менш ефективний, якщо внутрішнє право не відкрите нормам і принципам міжнародного права» [12, с. 273]. НПА повинні конкретно і ясно регулювати дане питання, а їх кількість – наближена до мінімальної; (3) взяття за апріорі: 1) поки не буде доведено безпечність ГМО вважати їх потенційно небезпечними; 2) відсутність точних результатів стосовно впливу ГМО на людину і природне навколишнє середовище призведе до даремного витрачання зусиль та часу на застосування і виконання вимог, реалізація яких є неможливою; (4) співвідношення і сумісність законодавства та поставлених цілей; (5) ідеї вирішення цього питання повинна виникати і взаємоузгоджуватись на політичному рівні; (6) забезпечення постійного моніторингу за використанням ГМО; (7) підвищувати екологічну



свідомість населення, правосвідомість шляхом застосування її елементів: пізнавального, ціннісного, регулюючого та правову культуру особи і суспільства; (8) перехід до нового відношення стосовно природи – від споживчого до збережливого, а оскільки ГМО створюють загрозу зникнення певних видів біологічного різноманіття, що слугує першим етапом порушення природнього замкнутого ланцюга, утворюючи при цьому порожнечу, необхідно пам'ятати слова Аристотеля: *Nature abhors a vacuum* – природа нетерпить пустоти.

**Література:**

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року відповідно Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 року. – Харків: Парус. 2006. – 48 с.
2. Всі перелічені нормативно-правові акти – доступні з: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Андрійчук І. Сміття з присмаком криміналу?. – Урядовий кур'єр. – № 119. – 2008 р. – 3 липня. – С. 11.
4. Варницька Б. Право знати, що їмо. – Урядовий кур'єр. – № 80. – 2009 р. – 7 травня. – С. 5.
5. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь. – Кишинев, 1990. – С. 338.
6. Каракаш И.И. Правовое регулирование аграрно-земельных и природоресурсово-экологических отношений: Сборник избранных статей, докладов и рецензий (1997–2007). – Одесса: Фенікс, 2007. – 430 с.
7. Лозо В.И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС). – Х. – Право, 2008. – 368 с.
8. Омелянчук І. Туфи проти... сміттєзвалищ. – Урядовий кур'єр. – № 12. – 2008 р. – 22 січня. – С. 9.
9. Петрушенко М. Сьогодення потребує інтегрованого управління водними ресурсами. – Урядовий кур'єр. – № 59. – 2008 р. – 29 березня. – С. 7.
10. Прокопенко О. ГМ-продукти усе таки їмо. – Урядовий кур'єр. – № 4. – 2008 р. – 10 січня. – С. 6.
11. Прокопенко О. Маркуватимемо у липні. – Урядовий кур'єр. – № 117. – 2009 р. – 3 липня. – С. 11.
12. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): Підручник. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.

**Протопопова Я.С.,  
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди**

**ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО КОМПЕНСАЦІЮ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

*В статті досліджені практичні та теоретичні питання. Связаные с возмещением морального вреда, причиненного работнику при исполнении*